

UDK: 821.163.4.09

821.163.3:929 Radićeski N

Stručni rad

Marijana TERIĆ (Nikšić)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

marijana.teric@fcjk.me

CRNOGORSKA KNJIŽEVNOST U MAKEDONSKOME OGLEDALU NAUMA RADIČESKOG

U ovome radu dat je kratak osvrt na montenegrističku djelatnost istaknutoga makedonskog pjesnika, književnog kritičara i historičara književnosti, Nauma Radićeskog. Kao rezultat njegova kreativnog angažmana, usmjerenog na komparativnu analizu makedonske i crnogorske književnosti, godine 2007, pojavljuje se značajna studija Crnogorska *književnost u makedonskome ogledalu* (izdanje Instituta za crnogorski jezik i književnost). Sačinjena iz tri konstitutivna dijela, literarna tvorevina Nauma Radićeskog odlikuje se preciznim zapažanjima o različitim temama, motivima, pa i jezičkom izrazu autora crnogorskoga književnog podneblja. Okupljajući najznačajnije stvaraoce crnogorske književne produkcije, Radićeski ispituje prisustvo Makedonije i makedonskih tema u djelima crnogorskih autora, čime pravi značajan korak u osvjetljavanju književnosti Crne Gore a posebno njenim kohezionim nitima sa stvaraocima makedonskoga literarnog područja.

Ključne riječi: *Naume Radićeski, montenegristika, makedonska književnost, inovativni literarni pristup*

Značajno mjesto u izučavanju bogate crnogorske literature pripada istaknutom makedonskom pjesniku, književnom kritičaru i historičaru književnosti, Naumu Radićeskom. Baveći se različitim aspektima književnoumjetničkoga stvaranja, ovaj autor je pokazao interesovanje i za kritičke opservacije crnogorske književnosti različite motivske građe, ne ograničavajući pri tome svoj analitički pristup na stvaraoce jedne književne epohe odnosno pripadnike samo jedne stilske formacije. Kao rezultat njegova kreativnog angažmana, usmjerenog na komparativnu analizu makedonske i crnogorske književnosti, godine 2007. pojavila se knjiga *Analitički refleksi*, iz koje su neki, pojedinačno objavljivani radovi, konačno sabrani u jednu knjigu *Crnogorska književnost*

u *makedonskome ogledalu*, publikovanu 2013. godine u izdanju Instituta za crnogorski jezik i književnost.

Sačinjena iz tri konstitutivna dijela, literarna tvorevina Nauma Radićeskog odlikuje se preciznim zapažanjima o različitim temama, motivima, pa i jezičkom izrazu autora crnogorskoga književnog podneblja. U svome prvom istraživačkom krugu okupio je najznačajnije stvaraoce crnogorske književne produkcije, poput Petra II Petrovića Njegoša, Radovana Zogovića, Dušana Kostića, Mihaila Lalića, Aleksandra Ivanovića, Čeda Vukovića i Mirka Rakočevića. Započinjući svoje analitičko sagledavanje tekstovima o Njegošu: „Istorijski nivo i horizonti ‘Gorskoga vijenca’“, „Andrić, Njegoš i ‘bogumilska’ Bosna“, „Njegoševske inspiracije Radovana Zogovića“, Radićevski nastoji ukazati na izuzetno složeno shvatanje vremena i prostora, počev od Njegoševe i Andrićeve filozofije istih, preko inspirativnih relacija između Zogovića i Njegoša, pa sve do Dušana Kostića, u čijoj poetskog strukturi prostorna, a naročito vremenska kategorija predstavlja njenu prepoznatljivu odrednicu.

Analizirajući istorijske nivoe *Gorskoga vijenca*, autor primjećuje neosporne relacije linije spjeva s istorijskim dešavanjima na evropskome prostoru početkom XX vijeka, ističući kompleksnu autorsku poziciju Njegoša, koji, kao istaknuti crnogorski pjesnik i mislilac, uspijeva savladati i nadići vremenske dimenzije, pri čemu se detektovani istorijski nivoi *Gorskoga vijenca* međusobno prelivaju, dobijajući kategoriju istovremenosti, odnosno bezvremenosti. Poseban pečat u ovome istraživačkom dijelu, Radićevski daje konstatacijom da se veličanstvo Njegoševa djela ogleda u odstupanju od forme (misli se, prije svega, na dramsku formu i radnju djela), koja se, prema riječima Radićevskog, pokazala kao nedovoljno široka za ideju sažimanja istorije u filozofski zamišljenu scenu, te kao takva samo predstavila inovativan pristup u komunikacionim relacijama spjeva s prošlošću i savremenošću, istorijom, odnosno vremenom.

Upuštajući se u stvaralačke domete i kontemplativni izraz Andrićeve proze, Radićeski, pomalo rizično, istražuje autorov pristup prošlosti kao njevovoj književnoj vokaciji, njegovom sagovorniku. Karakterišući ga pandanom Njegoša, pronalazi dodirne tačke dvaju mislilaca, ističući u prvi plan njihovu sposobnost da „nadiđu istorijsko vrijeme ili da fizički iz njega izađu“, kao i sklonost sagledavanja i analitičkog poniranja u „umstvene dimenzije vremena“. Suptilnim poniranjem u literarne preokupacije Iva Andrića, Radićeski posebno izdvaja prostor šarenolike Bosne osmanlijskoga vremena, zatim njegove idejne korespondencije s Njegošem, ali i sučeljavanje međusobno suprotstavljenih civilizacijskih modela.

Interpretirajući poetske tekstove Radovana Zogovića i Dušana Kostića, Radićeski pronalazi inspirativne relacije pomenutih pjesnika s Njegoševom motivsko-tematskom građom. Motivski kontakti s njegoševskom misli i

misaonim uvjerenjima Njegoša, njegovim filozofskim pristupom, vremenom, dramatikom njegova pjesništva, za Nauma Radićeskog predstavljaju značajni stvaralački napredak Zogovića i Kostića, koji, ugledajući se na neprevaziđeni uzor, pozicioniraju svoju ulogu u poetskoj produkciji. Ukazujući na specifičnu funkciju Lovćena i Boke, kao ključnim orijentirima Kostićeva pjesničkog rada, autor koncipira studiju „Mediterransko-lovćenska sinteza u poeziji Dušana Kostića“, kojom otkriva pjesnikovu misaonu vezanost za crnogorski hronotop, odnosno pjesnikovu zaokupljenost Mediteranom, zavičajnim Visitorom, ali i Njegoševim Lovćenom.

Ocjenjujući *Lelejsku goru* kao maestralno Lalićevo djelo, Radićevski je u tekstu „Đavo u halucinacijama Lada Tajovića“, na ekspresivan način iskazao svoj pokušaj analitičkoga dešifrovanja đavola u *Lelejskoj gori* a naročito đavola, koji nastaje kao emanacija čovjekova duha. Stoga autor na recentan način ponire u najskrivenije čovjekove dubine, iz kojih izranja lik đavola, ali ne onaj modelovani u biblijskim tekstovima, već đavo kao Lalićeva *kreativna varijanta*, đavo kao *čovjekovo dvojstvo* ili *dvojstvo u čovjeku*. Kratkim osvrtom na crnogorskoga liričara Aleksandra Ivanovića, autor akcentuje najzanimljivije elemente njegova pjesničkog izraza, koji se prvenstveno ogledaju u impresionističkim stremljenjima pjesnika, njegovom duševnom raspoloženju, intimnoj lirici, ali i socijalnim motivima, koji, zajedno integrisani, postaju srodni poetičkim načelima makedonskih pjesnika.

Posljednjim umjetničkim radovima prve cjeline naučnoistraživačkog zadatka („Čovječnost u ‘Mrtvom dubokom’ Čeda Vukovića“ i „Ispred i iza bedema Mirka Rakočevića“), Radićevski otkriva etologiju crnogorskoga podneblja u različitim romanesknim strukturama. Posebnom preokupacijom Vukovićeva romana *Mrtvo duboko*, namjerava ukazati na duboko ukorijenjenu etiku crnogorskoga čovjeka, koja se izdiže iznad cjelokupne poetike romana. Tako komponovano, *Mrtvo duboko* za Radićeskog predstavlja *čudesan homohronotop*, odnosno roman u kome su *etički principi stavljani na probu*. Značajan pristup u koncipiranju djela, na čijoj se književnoj podlozi nalaze autentične istorijske ličnosti i događaji kojima autor korespondira s različitim vremenima, Radićevski nalazi u prvom literarnom ostvarenju Mirka Kovača – *Bedem*.

Koncipirajući drugu cjelinu svoga analitičkog procesa, Radićevski ispituje prisustvo Makedonije i makedonskih tema u djelima već istraženih crnogorskih autora: Radovana Zogovića, Mihaila Lalića, Dušana Kostića, uz kritički osvrt i na druge stvaraoce pogodne za uspostavljanje književnih spونا dvaju područja. Sagledavanjem književne produkcije R. Zogovića, Radićevski pronalazi autorovu inspiraciju Makedonijom u pojedinim kritičko-esejističkim tekstovima, u poeziji međuratnoga perioda, kao i u drugim radovima u kojima se pokazao kao poznavalac makedonske prošlosti, etnologije i folklo-

ra. Tretiranje makedonskih tema u stvaralačkom opusu Mihaila Lalića, vezuje se uglavnom za njegovu putopisnu prozu, za koju je posebno karakteristično isticanje događaja iz Makedonije, kao i likova pojedinih Makedonaca, čime osvjetljava kulturne veze između Makedonije i Crne Gore. Svoje mjesto u opsežnoj studiji *Crnogorska književnost u makedonskome ogledu*, zauzima i Ćamil Sijarić koji je u svojoj, naročito putopisnoj prozi, registrovao pojedine događaje iz makedonske prošlosti. Pišući o Radivoju Loli Đukiću, Radičeski upoznaje čitaoca s dokumentarnim filmom o tragičnoj sudbini dece iz Egejske Makedonije, koji ostavlja dubok trag u ličnosti Đukića, koji se našao ne samo u ulozi snimatelja, nego i autentičnoga svjedoka tragičnog makedonskog događaja. Suptilnim književnoumjetničkim izrazom, Radičevski ulazi u bogati literarni svijet Sretena Perovića, s intencijom da kroz njegovu *Makedoniju ekumenu* (odu makedonskome i crnogorskome nacionalnom i državnom identitetu) dosegne njene poetske dubine, determinišući je kompleksnim misaonim i intelektualnim pjesničkim tekstom.

Treću cjelinu bogate studije, Radičeski objedinjuje prikazima i kraćim radovima o makedonsko-crnogorskim književnim relacijama. Dajući poseban osvrt na prijevod zbornika makedonske usmene književnosti braće Miladinov na crnogorski jezik, prijevodu Marka Miljanova Popovića, Dušana Kostića i Sretena Popovića na makedonski jezik, kritičko sagledavanje književnih tvorevina Radomira Ivanovića i Milorada Blečića, svoj kreativni angažman zaokružuje analitičkim opservacijama trotomne *Istorije književnosti*, Novaka Kilibarde, Radoslava Rotkovića i Milorada Nikčevića.

Uzimajući u obzir ostvareni književnoistorijski uvid u stvaralački prosek najpoznatijih crnogorskih autora, dolazimo do saznanja da je Naume Radičeski uspio konstituisati djelo autentičnoga umjetničkog izraza. Interpretiranjem različitih tekstova i crnogorske tradicije u njima, Radičeski pravi značajan korak u osvjetljavanju crnogorske književnosti, ali i njenim kohezivnim nitima sa stvaralačkim makedonskoga literarnog područja. U tom pogledu, autor iznosi najznačajnije segmente umjetničkoga stvaralaštva crnogorskih književnika, dovodeći u vezu njihov umjetnički angažman s motivskom građom makedonskoga narativnog tla. Pažljivim izlaganjem svojih zapažanja, Radičeski sugerše, apostrofira i usmjerava čitaoca na bogatstvo književne djelatnosti, ali i njezinoga jezika, bez kojeg ona ne bi ni postojala. Osobenu vrijednost i doprinos knjige *Crnogorska književnost u makedonskome ogledalu* možemo sagledati i u ravni inspirisanosti istraženih autora različitim tematskim sadržajima, koje latentno sintetiše u jednu cjelinu. Inovativnim opservativnim pristupom, zanimljivošću narativnoga izlaganja, te izazovnim izražajnim elementima, Naume Radičeski zavređuje posebno mjesto među izučavaocima nauke o književnosti.

Marijana TERIĆ

***MONTENEGRIN LITERATURE IN THE MACEDONIAN MIRROR*
BY NAUME RADIČESKI**

In this paper, the author makes a brief overview of the Montenegrin activities of prominent Macedonian poet, literary critic and literary historian, Naume Radičeski. As a result of Radičeski's creative engagement focused on a comparative analysis of the Macedonian and Montenegrin literature, a significant study entitled *Montenegrin Literature in the Macedonian Mirror* (published by the Institute for Montenegrin Language and Literature) came out in 2007. Composed of three constituent parts, the literary work of Naume Radičeski features precise observations on a variety of topics, motives, and even linguistic expression of authors from the Montenegrin literary area. Bringing together the most important artists of the Montenegrin literary production, Radičeski examines the presence of Macedonia and Macedonian themes in the works of Montenegrin authors, taking an important step in the analysis of Montenegrin literature and especially its cohesive ties with the Macedonian authors.

Key words: *Naume Radičeski, Montenegrinistics, Macedonian literature, innovative literary approach*